

48-72 Aylık Çocuğu Olan Annelerin Çocukları ile İletişimlerinde Beden Diline Yönelik Görüşleri

The Opinions of Mothers with 48-72 Month-Old Children on Body Language in Their Communication with Their Children

Ezgi Yıldız, Gülay Temiz

Yazar Bilgileri

Ezgi Yıldız

Doktora Öğrencisi, Selçuk
Üniversitesi, Çocuk Gelişimi,
ezgizengin00@gmail.com

Gülay Temiz

Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk
Üniversitesi, Çocuk Gelişimi,
gtemiz@selcuk.edu.tr

ÖZ

Araştırmada 48-72 aylık çocuğu olan annelerin çocukları ile iletişimlerinde beden diline yönelik görüşlerinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılarak Uşak ili Merkez ilçesinde 48-72 aylık çocuğu olan 26 anneden oluşturulmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde beden dili kullanımına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla "Görüşme Formu", demografik verilerine ulaşmak için ise "Genel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmada annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde beden diline yönelik görüşleri problem çözme, ifade etme, anlaşma, fark etme, tutum temaları altında incelenmiştir. Araştırma sonucunda; annelerin genel olarak beden dilinin öneminin ve nasıl olması gerektiğinin farkında olmalarına rağmen çocuklarıyla iletişimlerinde beden diline yönelik uygulama anlamında eksiklikler olduğunun ifadelerinden anlaşıldığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar ışığında annelere, araştırmacılara ve ilgili kurumlara yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Sunulan önerilerde anne-çocuk iletişiminde beden dilinin daha aktif ve olumlu şekilde kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler

Beden Dili
Anne Çocuk İletişimi
Sözsüz İletişim
Aile İçi İletişim

Keywords

Body Language
Mother Child Communication
Nonverbal Communication
Family Communication

Makale Geçmişi

Geliş: 19.07.2022
Düzeltilme: 11.10.2022
Kabul: 29.10.2022

ABSTRACT

The study aimed to examine the opinions of mothers with 48-72 month-old children on body language in their communication with their children. The study was carried out using the phenomenological design, one of the qualitative research methods. The study group consisted of 26 mothers with 48-72 month-old children in the central district of Uşak, recruited using convenience sampling, one of the purposive sampling methods. The data collection tools used in the study were the Interview Form and the General Information Form. The obtained data were analyzed by content analysis. In the study, mothers' views on body language in their communication with their children were examined under the themes of problem solving, expressing, agreement, noticing, and attitude. As a result of the research, it was found that although mothers were aware of the importance of body language in general and how it should be, there were deficiencies in the usage of body language in their communication with their children. In light of the results obtained, various suggestions were made for mothers, researchers and related institutions. In the suggestions presented, it was emphasized that body language should be used more actively and positively in mother-child communication.

Makale Türü

Araştırma

Önerilen Atf

Yıldız, E. & Temiz, G. (2022). 48-72 aylık çocuğu olan annelerin çocukları ile iletişimlerinde beden diline yönelik görüşleri. *TEBD*, 20(3), 1044-1065. <https://doi.org/10.37217/tebd.1145333>

Giriş

İletişim sosyal bir canlı olan insan hayatında vazgeçilmez öğelerden biridir. İletişim kavramı insanlarda ilk olarak konuşma eylemiyle gerçekleşen durumu çağrışırsa da iletişim sözsüz olarak da gerçekleşebilen bir eylemdir. Karşılıklı iletişim halinde olan insanlar sözcüklerden faydalanmasalar da bakışlarıyla, jest ve mimikleriyle, dokunuşlarıyla, vücutlarının duruşuyla ve mesafesiyle sözsüz bir iletişim ortamı oluşturabilirler. Sözsüz iletişim tek başına kullanılabilirdiği gibi sözlü iletişimi desteklemek ve daha etkili hale getirmek amacıyla da kullanılabilir. Sözsüz iletişimi diğer bir deyişle beden dili olarak ifade etmek mümkündür (Baban, 2021; Helvacı, 2015; Petrie, 2011; Üstünel, 2011).

Beden dili kişinin istemli ya da istemsiz olarak vücut hareketlerinin dışarıya yansıyan hali olarak tanımlanmaktadır (Baban, 2021; Gülenç, 2017; Hacıhasanoğlu, 2017). Bununla birlikte karşından gelen uyarıcıların doğru şekilde anlamlandırılmasını sağlayan mimik, jest, el kol hareketleri, göz kontağı, oturuş şekli, ses tonu ve vücut duruşunun bir bütünü olarak da ifade edilmektedir (Altuntecim-Çağatay, 2015). Beden dili genel iletişimin yaklaşık %55'ini oluştururken geriye kalan kısmı ise %38 ile ses tonu, %7 ile sözcükler oluşturmaktadır (MEGEP, 2009; Yüksel, 2009). İletişimde önemli bir orana sahip olan beden dili sözlü mesajların anlamını destekleyip etkililiğini artırdığı kadar bu mesajların anlamını değişime uğratma gücüne de sahiptir. Örneğin sıcak bir gülümsemenin eşlik ettiği "Merhaba" kelimesi ifadenin anlamını güçlendirirken, duygudan yoksun ve isteksiz bir gülümsemenin eşlik ettiği "Merhaba" sözel olarak iletilen mesajda çelişki yaratmaktadır (Altuntaş ve Çamur, 2001).

Yetişkinlerin çocuklarla kurdukları iletişimde de beden dili önemlidir. Çünkü çocuklar için iletişim ilk olarak el kol hareketleri, yüz ifadeleri ve ses farkındalığı yani beden diliyle başlamaktadır. Sözlü ve sözsüz olarak şekillenen kurallı iletişim sonraki aşamada ortaya çıkmaktadır (Buckley, 2003; Cihangir-Çankaya, 2011; Gooden ve Kearns, 2013; Üstünel, 2011). Doğumla birlikte çocuk ilk olarak aile ortamındaki bireylerle iletişim kurmaya başlamaktadır. Çocuğun dahil olduğu dünyayı anlamlandırabilmesi, olumlu gelişim özellikleri gösterebilmesi, aile bireyleri arasında olumlu bağ oluşabilmesi ve ebeveynin rol modelliği sayesinde olumlu iletişim becerileri kazanabilmesi için erken çocukluk döneminde aile içi iletişimin iyi nitelikte olması gerekmektedir (Acar, 2012; Kazan ve Sarısoy, 2021; Oktay, 2002; Richman, 2000; Samancı ve Diş, 2014). Nitelikli bir iletişimden söz edebilmek için sadece doğru kelimelerin seçilmesi yeterli değildir. Sözlü iletişimin aynı zamanda doğru beden dili kullanımları ile desteklenmesi gerekmektedir (Gooden ve Kearns, 2013; Üstünel, 2011). Özellikle çocuklar ebeveynleriyle kurdukları iletişimde ne söylediklerinden ziyade nasıl söylediklerine dikkat ettikleri için ebeveynlerinin beden dilini yorumlamakta çok başarılıdırlar (Güneş, 2018a, 2018b).

Çocukların ebeveynleriyle kurdukları iletişimde istedikleri aslında sadece ciddiye alınmak ve etkin şekilde dinlenilmediklerini hissettikleri noktada olumsuz da olsa belli başlı iletişim kurma çabaları göstermektedir. Örneğin; kendisini dinlemeyen ebeveyne karşı kızgınlık duygusu geliştirmeleri sonucu dikkat çekmek amacıyla saldırganlık ve ani öfke patlaması gibi durumlar yaşanması olası görülmektedir. Çocuklar iletişim çabalarına karşılık alamazlarsa iletişimden uzaklaşabilirler (Acar, 2012; Altuntecim-Çağatay, 2015). Ebeveynlerin çocukları ile iletişim kopukluğu yaşamamaları için dikkat etmeleri gereken belli başlı noktalar bulunmaktadır. Örneğin iletişim anında göz kontağı kurulması, ses tonunun yumuşak olması, vücut duruşunun çocuğun göz hizasında ve çocuğa dönük biçimde olması çocuğun dinlenildiğini, önemsendiğini hissetmesi ve sevgi ihtiyacını karşılayabilmesi açısından gereklidir (Altuntecim-Çağatay, 2015; Döğüşgen, 2018).

Aile içi iletişim kavramı genel olarak anne babanın birbiriyle ve çocuklarıyla, çocukların birbirleriyle gerçekleştirdikleri iletişim olarak açıklanmaktadır (Şahin ve Aral, 2012). Mevcut araştırmada çocukların okul öncesi dönemde ilk ve en yoğun iletişim kurdukları kişiler olan annelerin çocukları ile iletişimlerinde beden diline yönelik görüşleri incelenmiştir. Alanyazında ebeveyn çocuk arasındaki iletişimin çeşitli boyutları ile incelendiği araştırmalar bulunmakla birlikte sözsüz iletişim bağlamında erken çocukluk dönemi anne-çocuk iletişiminde beden dilinin incelenmesine yönelik nitel bir çalışma bulunmamaktadır. Örneğin anne baba çocuk iletişimi değerlendirme aracının geliştirildiği bir çalışmada sözsüz iletişim alt boyut olarak ele alınmıştır (Arabacı ve Ömeroğlu, 2016). Bununla birlikte ebeveynlere uygulanan iletişim programlarının etkililiğini test eden (Çağdaş, 1997; Fagan ve Stevenson, 2002; Özel ve Zelyurt, 2016; Uçar-Çabuk ve Tezel-Şahin, 2017; Yalçın, 2013); aynı zamanda aile iletişimi ile çocukların çeşitli beceri düzeyleri arasındaki korelasyonun incelendiği (Çınar, 2022; Gee, McNeerney, Reiter ve Leaman, 2007; Jean, Stack ve Fogel, 2009; Meriç, 2017) araştırmalarda bulunmaktadır. Konuyla ilgili mevcut alanda sonraki süreçte yapılacak araştırmalara katkıda bulunması adına araştırma özgün bir çalışma olarak görülmektedir. Araştırmanın amacı 48-72 aylık çocuğu olan annelerin çocukları ile iletişimlerinde beden diline yönelik görüşlerini derinlemesine incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. 48-72 aylık çocuğu olan anneler çocukları ile iletişimlerinde beden dilini nasıl kullanmaktadır?
2. 48-72 aylık çocuğu olan annelerin beden diline yönelik görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenolojik desen çalışmaları kişilerin bir kavramla ilgili yaşanmışlıklarını, aynı zamanda bu yaşanmışlıklarına yükledikleri anlamları ve yorumlama durumlarını incelemektedir (Merriam ve

Tisdell, 2016). Araştırmada fenomenolojik yaklaşım yoluyla “beden dili” kavramı ve “48-72 aylık çocuğu olan annelerin çocukları ile iletişimlerinde beden dili kullanımına yönelik görüşleri” incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Yıldırım ve Şimşek’e (2011) göre bu örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırmaktadır. Katılımcılar Uşak ili Merkez ilçesinde 48-72 aylık çocuğu olan 26 anneden oluşmaktadır. Çalışmaya katılmayı kabul eden annelerden bilgilendirilmiş onam formunu doldurmaları istenmiştir. Araştırmada etik kurallar çerçevesinde seçilen anneler A1, A2, A3...şeklinde kodlanmıştır. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

<i>Katılımcı Kodu</i>	<i>Yaş</i>	<i>Eğitim Durumu</i>	<i>Çalışma Durumu</i>	<i>Katılımcı Kodu</i>	<i>Yaş</i>	<i>Eğitim Durumu</i>	<i>Çalışma Durumu</i>
A1	33	Lise	Çalışıyor	A14	34	Ortaokul	Çalışıyor
A2	28	Lise	Çalışmıyor	A15	37	Lisans	Çalışıyor
A3	39	Lise	Çalışmıyor	A16	37	Ortaokul	Çalışmıyor
A4	29	İlkokul	Çalışmıyor	A17	43	Ortaokul	Çalışmıyor
A5	37	Ortaokul	Çalışıyor	A18	30	Ön Lisans	Çalışıyor
A6	29	İlkokul	Çalışmıyor	A19	30	Ön Lisans	Çalışıyor
A7	41	Lise	Çalışmıyor	A20	28	Lise	Çalışmıyor
A8	43	Ortaokul	Çalışmıyor	A21	39	Lise	Çalışıyor
A9	29	Lise	Çalışmıyor	A22	32	Lisans	Çalışıyor
A10	31	Ortaokul	Çalışıyor	A23	31	Lisans	Çalışıyor
A11	30	Lise	Çalışmıyor	A24	36	Lisans	Çalışıyor
A12	31	Lisans	Çalışmıyor	A25	33	Ön Lisans	Çalışıyor
A13	45	İlkokul	Çalışmıyor	A26	31	Lisansüstü	Çalışıyor

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcı annelerin dördü 29 yaş ve altında, 17’si 30-39 yaş aralığında, dördü de 40 yaş ve üzerindedir. Bununla birlikte annelerin üçü ilkokul, altısı ortaokul, sekizi lise, üçü ön lisans, beşi lisans ve biri lisansüstü mezundur. Annelerin 13’ü çalışırken, 13’ü çalışmamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde beden dili kullanımına yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla “Görüşme Formu”, demografik verilerine ulaşmak için ise “Genel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Genel Bilgi Formu:

Genel bilgi formunda; annenin yaşı, öğrenim durumu ve çalışma durumu bilgileri yer almaktadır.

Görüşme Formu:

Görüşme formunun hazırlanma aşamasında alanyazından faydalanılmıştır. Gerekli taramalar yapıldıktan sonra iki başlangıç, 23 içerik, iki tamamlayıcı soru olacak şekilde taslak form hazırlanmış ve hazırlanan görüşme soruları okul öncesi eğitimi alan uzmanı bir, çocuk gelişimi alan uzmanı bir ve Türkçe dil uzmanı bir kişiden uzman görüşü alınarak son şeklini almıştır. Okul öncesi ve çocuk gelişimi alan uzmanlarının görüşleri sonrasında soru havuzundan araştırma kapsamını en etkili şekilde yansıtacak olan sekiz içerik sorusu seçilmiştir. Görüşme formunun son hali ise iki başlangıç, sekiz içerik ve iki tamamlayıcı soru olmak üzere toplam 12 sorudan oluşmaktadır. Aşağıda görüşme sorularına ait bazı örnekler sunulmaktadır:

1. Çocuğunuzla kurduğunuz iletişimde beden diline yönelik dikkat ettiğiniz noktalar nelerdir?
2. Çocuklarla kurulan iletişimde beden dilinin önemi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Veri Toplama Süreci

Görüşmelerin uygulama aşamasına geçilmeden önce Konya Selçuk Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kuruluna başvurulmuştur. Araştırma başvurusunun 27.11.2021 tarih ve 1813 nolu karar ile olumlu olarak sonuçlanmasının ardından Millî Eğitim Bakanlığına bağlı iki bağımsız anaokuluna gidilerek araştırmanın amacı ile ilgili yönetici ve öğretmenlere bilgilendirme yapılmış ardından gün sonunda okulun velisi olan anneler konuyla ilgili bilgilendirilmiş ve gönüllü olan katılımcılar ile görüşme günleri belirlenmiştir. Görüşmeler Covid-19 pandemisinin etkisiyle çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Her biri 15-20 dakika arası süren görüşmeler elektronik ortamda kayıt altına alınmıştır. Bu görüşmelerde katılımcılara çocuklarıyla iletişim kurma yöntemleri, sözsüz iletişim, sağlıklı iletişim için dikkat edilmesi gerekenler, beden dilinin önemi, çocuklarla kurulan iletişimde beden dili kullanımı, beden diline yönelik dikkat edilen noktalar, çocuklarla iletişimlerinde sözsüz iletişim tercihlerine ilişkin sorular sorulmuştur. Zaman zaman görüşmelerde daha net yanıtlar alabilmek adına katılımcılardan olaylara ilişkin örnekler vermeleri istenmiş ve katılımcıların yanıtlarına yönelik neden ve niçin gibi ek sorular sorulmuştur. Veri toplama sürecinin tamamlanmasıyla 26 görüşme kaydı elde edilmiştir. Nitel araştırmalar yorum ağırlıklı çalışmalardır ve araştırmacılar genellikle katılımcılarla yoğun bir iletişime sahiptir (Creswell, 2018). Mevcut araştırmanın veri toplama aşamasında araştırmacılar verilen yanıtlara karşı objektif olmaya dikkat etmişlerdir.

Verilerin Analizi

Veriler, içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. İçerik analizi tekniğinde birbiri ile bağlantılı olan veriler birleştirilerek ana kavram ya da temalar elde edilmekte ve elde edilen bu temalar okuyucunun anlayabileceği şekilde açıklanarak yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Elektronik ortamda kaydedilen görüşme kayıtları yazılı ortama aktarılmış ve yazılı hale getirilen veriler katılımcıların kendilerine gönderilerek aktarılanların doğru anlaşılıp anlaşılmadığının onayı alınmıştır. Alınan onayların ardından yazılı veriler araştırmacılar tarafından tekrardan okunarak genel kodlar oluşturulmuştur. Birbirinin anlam olarak aynı olan ve tekrar niteliği taşıyan kodların tümevarım yöntemi kullanılarak değerlendirilmesi sonucunda temalar oluşturulmuştur. Bu aşamanın ardından basit seçkisiz yöntemle veri setinden 3, 7, 13, 18, 21, 25 numaralı katılımcıların görüşme notları ve araştırmacı tarafından belirlenen kodlar çocuk gelişimi alanında nitel araştırma deneyimine sahip bir uzmana gönderilmiş ve belirlenen katılımcıların görüşme notlarını kodlaması istenmiştir. Değerlendiriciler arası güvenilirlik oranının belirlenebilmesi için araştırmacılar ile uzmanın kodlama sonuçları karşılaştırılmıştır. Saptanan farklı kodlamalarda ise ortak değerlendirme sonrasında görüş birliği sağlanmıştır. Görüş birliği değeri Miles ve Huberman'ın (1994) Görüş birliği/(Görüş birliği+Görüş ayrılığı) \times 100 formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir (Patton, 2014). Araştırmanın kodlayıcılar arası güvenilirliği %87,6 olarak bulunmuştur. Tüm bu işlemler sonucunda problem çözümü, ifade etme, anlaşma, farkındalık, tutum olmak üzere beş tema elde edilmiştir. Elde edilen bu temalar konuyla ilgili alanyazın çerçevesinde incelenmiş ve tartışılmıştır.

Bulgular

Elde edilen çatışmayı önleme teması altında üç kod, ifade etme teması altında üç kod, anlaşma teması altında üç kod, farkındalık teması altında iki kod, tutum teması altında dört kod olmak üzere toplam 15 kod elde edilmiştir. Elde edilen temel temalar aşağıda incelenmiştir.

Tablo 2. Temalar ve Kodlar

Temalar	Kodlar
Çatışmayı Önleme	Çocuğun seviyesine inmek
	Göz teması
	Fiziksel temas
Farkındalık	Öz kontrol
	Çocuğun beden dilini fark etme
Tutum	İletişimi erteleme
	Öncelik sırasına koyma
	Çocuğu geçiştirme
	Önceliği çocuğa verme
İfade etme	Duyguların ifadesi
	Jest ve mimikler
	Vücut hareketleri
Anlaşma	Durumu/olayı anlama
	Konuşmadan anlaşma
	Açık ve net olma

Oluşturulan temalar alt problemler dahilinde kategorize edilerek incelenmiş, elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak 48-72 aylık çocuğu olan annelerin çocukları ile

iletişimlerinde beden dili kullanım durumları ele alınmış ardından görüşlerine dair elde edilen temalara yer verilmiştir.

48-72 Aylık Çocuğu Olan Annelerin Beden Dili Kullanım Durumlarına Ait Temalar

Çatışmayı Önleme:

Yapılan görüşmeler sonucunda 48-72 aylık çocuğu olan annelerin iletişimde beden dili öğelerini çatışmayı önlemek için kullandıkları görülmüştür. Bunun için beden dilinin beden duruşu olarak çocuğun seviyesine inerek konuşma, göz teması, fiziksel temas öğelerinin kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu konuda A8 çocuğuyla arasında herhangi bir çatışma oluşmasını önlemek amacıyla iletişimlerinde beden dili kullanırken çocuğun seviyesine inerek, göz teması kurarak konuştuğunu ve vücut duruşuna dikkat ettiğini aşağıdaki sözlerle açıklamıştır:

A8: *“Gene yani saçına sırtına dokunarak, onu sevdiğimi hissettirerek, temas ederek. Konuşarak, öperek, oynayarak, onun da yapabileceği işleri ona görev vererek sorumluluklar vererek iletişim kuruyorum. Bağırmadan, bağırduğım zaman hiçbir şey elde edemiyorsun. Ya da anlamıyor bağırmadan genelde, bağırılmaya çalışıyorum ona. Ötekilerde bağırıldık ama bunda daha dikkat ediyoruz. Çünkü bağırınca daha böyle ters tepki yapıyor sanki. İnadına daha fazla başka bir şeyler yapıyor. Onun seviyesinde karşı karşıya göz göze gelmeye çalışıyorum daha fazla, göz temasıyla.”*

A16 ise çocuğunun içine kapanık bir çocuk olduğu için aradaki sevgi bağını çocuğa zaman ayırırken sarılmayla yani temasla güçlendirdiğini ve bu sayede oluşacak olası çatışmaları önleyebildiğini açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır:

A16: *“Biraz içine kapanık bir çocuk o yüzden mesela konuşmayı sevmez o yüzden konuşmadan aramızdaki sevgi bağını kucağıma alarak sarılarak anlatırım anlatmam gerekenleri. Oda beni anlayışla karşılarsa her şey yolunda gidiyor. Karşılamazsa olay büyüyor. Anlayışla karşılayıp karşılamaması ise benim ona söylediklerimden çok hareketlerime bağlı yani beden dilime. Beden dilimle onu sevdiğimi önemseydiğimi gösterirsem o da anlarsa problem çıkmıyor.”*

A22 çocuğuyla yaşadığı çatışma esnasında durumun büyümesini engellemek amacıyla fiziksel teması kullanmaya önem verdiğini belirtmiştir. Konuyla ilgili görüşünü aşağıdaki ifadelerle aktarmıştır:

A22: *“Kucaklıyorum genelde. Beni dinlemiyorsa bile sinirliyse kucaklıyorum mesela bu sayede daha çok rahatladığımı düşünüyorum”.*

A7 anne ise herhangi bir problem durumunda çocuğuyla arasında çatışma çıkmasını engellemek için çocuğuyla baştan konuşmayı tercih ettiğini ve bunu beden dili öğelerinden vücut duruşu ögesine dikkat ederek desteklediğini aşağıdaki ifadelerle aktarmıştır:

A7: *“Karşılıklı oturarak konuşuyorum. Alıyorum karşıma biz annemizden babamızdan bunu görmedik diye alıp karşıma konuşmaya çalışıyorum.”*

Yukarıda katılımcılardan ulaşılan ifadeler incelendiğinde annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde beden dili öğelerine yönelik sergilemiş oldukları davranışlardan çocukların anında

etkilendiği ve olumsuz beden diline anında tepki verdikleri görülmektedir. Annelerin çocuklarıyla olan iletişimlerinde olumlu beden dilini tercih etmelerinin çocuklarıyla aralarında çıkabilecek çatışmaları önlediği ya da mevcut durumda ortaya çıkmış olan çatışmanın büyümesini engellediği anlaşılmaktadır. Bununla beraber annelerin iletişim anında sergiledikleri davranışlar neticesinde problem oluşabileceğini yine çocuklarının beden dili aracılığıyla anlayabildikleri ve duruma göre tercihlerini değiştirdikleri görülmektedir.

Farkındalık:

Annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde beden dili kullanım durumları ve dikkat ettikleri noktalar sorulduğunda, kendi sergiledikleri beden dili öğelerinin farkında olmaları gerektiğini ve zaman zaman kendi beden dili kullanım durumlarına ilişkin öz kontrol sağlama gereksinimi duyduklarını; yine kurulan iletişim anında çocuğa yönelik farkındalık göstererek çocuğun beden diline yönelik tepkilerine dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Konuyla ilgili öz kontrol sağlamaya çalıştığını A3 katılımcı anne aşağıdaki sözlerle aktarmıştır:

A3: "Arada kendimi kontrol etmem gerekiyor. Vücut hareketlerimi. Daha böyle nazik daha kibar, daha olumlu daha böyle oyun şeklinde."

A9 katılımcı anne çocukların da birer birey olduğunu kabul edebilmemiz için çocukların beden dilinin farkında olmamız gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte kendi çocuğunun iletişim anındaki tepkilerine yönelik farkındalık geliştirerek iletişimin seyrini değiştirdiğini şu ifadelerle aktarmıştır:

A9: "Yani hani şunu yap bunu yap diye değil, bence çocukları böyle yönetmemek lazım. Çocukların birey olarak farkında olmak gerekir bunun içinde beden diliyle bize anlatmak istediklerini iyi yorumlayabilmemiz şarttır. Olayları onun yapabileceği şekilde uygulamak lazım. Onun anlayabileceği şekilde iletişim kurmak lazım, birebir, yanına oturarak ve gözlerinin içine bakarak mesela. Onun biraz da isteğine bağlı aslında, canı istemiyorsa o an onu yapması gerekmiyor bence. Zaten bir şeyi yapmak istemediğinde beden diliyle de bunu anlatıyor bize."

A23 katılımcı anne ise çocuğunun kendisini gözlemlediğini ve olumsuz beden diline karşı farkındalığının yüksek olduğunu, bu gibi durumlarda çocuğu kötü bir şey olmadığına dair ikna etmenin kendisini zorladığını aşağıdaki cümlelerle aktarmıştır.

A23: "Mesela televizyon bakıyorum dimi duygusal bir sahne oluyor, mesela ağlıyorum ya da yüz ifademle üzüldüğümü belli ediyorum, o da fark ediyor o da üzülüyor. Onu etkilememeye yanımdayken beden dilimle onu olumsuz etkilememeye çalışıyorum. Sonra açıklama yapmak zorunda kalıyorum ikna etmek zor oluyor anne üzülme ağlama anne filan diyor. Filmden etkilendim kötü bir şey yok filan diye açıklamaya çalışıyorum."

Annelerin ifadeleri değerlendirildiğinde çocuklarıyla olan iletişimlerinde beden diline yönelik dikkat ettikleri bir diğer noktanın farkındalık olduğu görülmektedir. Buradaki farkındalık teması annelerin kendi beden dili kullanımlarına, çocuğun tepkilerine ve isteklerine ilişkin dikkat etme

durumlarını kapsamaktadır. Annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde çocuğun beden dilini anlamaya çalıştıkları ve tepkisine göre kendi öz kontrollerini sağlamaya çalıştıkları görülmektedir.

Tutum:

48-72 aylık çocuğu olan annelerden herhangi bir meşguliyetleri olduğu anda (misafir hazırlığı, ev işleri, arkadaş sohbeti) çocukları onlarla iletişim kurmak isterse aralarında nasıl bir paylaşım ortamının oluştuğunu tanımlamaları istenmiştir. Annelerin meşguliyet anında çocuklarının iletişim taleplerine iletişimi erteleme, öncelik sırasına koyma, çocuğu geçiştirme ve önceliği her zaman çocuğa verme gibi tutumlar sergiledikleri görülmüştür. Sergiledikleri bu tutum seçeneklerine beden dili kullanımlarının yansıma durumları aşağıdaki örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili A4 katılımcı anne çocukla iletişimi ertelemenin gerekli olduğuna inandığını, o an çocukla etkin iletişim kuramayacağını şu ifadelerle anlatmıştır;

A4: *“Bir işim olduğunda aniden gelip onla ilgilenmemi istediğinde, o ortamda çok sağlıklı iletişim kurmam mümkün olmadığı için daha sonra baksam olur mu tarzında konuşurum. O an onunla iletişim kursam da bir taraftan işimi yapmam gerektiği için ona dönüp konuşamam, çok acele ilgilenmek zorunda kalırım ve geçiştirmiş gibi olacağım için o an iletişim kurmayı ertelerim.”*

A12 katılımcı anne ise olaylar arasında öncelik sırası koymaya yönelik tutum sergilediğini ancak bu durumun bazen çocuğun tepkisine bağlı olarak değişkenlik gösterebileceğini aşağıdaki cümlelerle aktarmıştır.

A12: *“Öncelik sırasına koyuyorum. Öncelikli hangisi ise önce onu halledip sonra diğeriyle ilgileniyorum. Çok ısrar ederlerse ya da mızıldanma belirtisi gösterirlerse yemeği kısıp ona cevap veriyorum mesela, dinliyorum anlatıyorum bana sordularsa ya da bakıp cevap verem gerekiyorsa ona bakıp cevap verip sonra yemeğe dönüyorum önceliği onlara veriyorum.”*

A9 katılımcı anne ise çocuğu geçiştirmeye yönelik tutum sergilediğini, kendi işiyle meşgul olduğu anda çocuk ilgi beklediğinde çocuğu da dinlemeye çalıştığını şu cümlelerle aktarmıştır:

A9: *“Hazırlık yaparken devam ederim ama aynı şekilde onu dinlemiş de olurum. Çok böyle saniyelik annecim tamam bakalım deyip, üstünden bakıp. Onu da kırmadan, sonra ayrıntılı bakacağım deyip yönlendirebilirim. Genelde zaten öyle oluyor. O bana gösteriyor bir yandan öyle yapıyorum bir yandan onu dinliyorum. İlgi odağımız oluyor mutlaka.”*

A15 katılımcı anne benzer durumda önceliği her zaman çocuğuna verdiğini, beden duruşu çocuğa doğru olacak şekilde, göz teması kurarak, konuya yönelik yorumlarda bulunarak çocukla ilgilendiğini aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

A15: "O zaten aynı anda bir sürü iş yapmama alışık olduğu için. Yüzüne bakarak mutlaka iletişim kurmaya çalışırım. Sırtım dönük ya da iş yaparken değil mutlaka ona bir iki dakikamı ayırırım yani. İlgilenirim yani. Mutlaka seni dinliyorum mesajı veririm. Evet, seni dinliyorum mesajı veririm. İşim olsa bile anlat annem ben seni dinliyorum deyip iki bulaşık yıkamak değil yani gözlerinin içine bakarak ona dönerek şurada şunu yapsaydın burada bunu neden yaptın gibi yorumda bulunurum onun düşüncelerini dinlerim."

Katılımcı annelerin yaklaşık yarısının herhangi bir işle meşgul olduklarında, çocuğun da o an annesinden ilgi beklediğinde çocuğunu geçiştirmeye ve ertelemeye yönelik tutum sergiledikleri görülmüştür. Annelerin ifadelerinden bir işle meşgul olduklarında çocuklarıyla kuracakları iletişimin sağlıklı olmayacağına inandıkları için iletişimi erteleme gereksinimi duydukları anlaşılmaktadır. Yine benzer durumda önceliği her zaman çocuğuna verdiğini ifade eden anneler, çocuklarıyla iletişimlerinde özellikle göz teması kurmayı ve çocuğa dönük beden duruşunda olmayı tercih etmektedirler.

48-72 Aylık Çocuğu Olan Annelerin Beden Diline Yönelik Görüşlerine Ait Temalar

İfade Etme:

Katılımcı annelere beden dilinin çocuklarla iletişimde neden önemli olduğu sorulduğunda beden dilini kullandıklarında kendilerini, duygularını daha doğru ifade edebildiklerini belirtmişlerdir. Bunun için iletişim esnasında jest ve mimikler ile vücut hareketlerinden faydalanılması gerektiğini düşünmektedirler. Konuyla ilgili olarak katılımcı A18 iletişimde duyguların ifade edilmesiyle ilgili olarak beden dili kullanımının önemine yönelik görüşlerini şu sözlerle belirtmiştir:

A8: "Seni öyle hissediyor zaten çocuk sarıldığını dokunduğunu yani daha sıcak senin sıcaklığımı hissediyor çocuk beden diliyle. Ona sadece seni seviyorum demek yetmiyor bazen sarılmanda gerekiyor onu söylerken. Hislerimizin yoğunluğu o şekilde geçiyor. Seni seviyorum demek tamam ama o çocuk senin sıcaklığımı da hissetmeli sarılmalısın da. Yüzünü sevmelisin mesela benim çocuğum bunlara çok önem veriyor. Yüzümü sev, saçımınla oyna, sırtımı kaşı diyor mesela uyurken. Rahatlatıyor ve sakinleşiyor çocuklar beden dilimiz devreye girdiği zaman. Uyurken bile bir dokunma istiyor yani. Mesela uyurken sırtını dönme bana dön bana bak diyor bedenimizin duruşu bile önemli."

A6 beden dili öğeleri arasında yer alan mimiklerin iletişim esnasında sahip olunan tüm duygularımızın daha etkili şekilde ifade edilmesinde önemli olduğunu aşağıdaki cümlelerle açıklamıştır:

A6: "Olumlu baktığım zaman gülerim mesela onlar beni anlar, hiç gülmediğim zaman direk çekilirler o şeyden istemezler. Sevgi hissiyatı ile iletişim kurmak önemli o sevgiyi çocuk hissederse iletişim güçlü olur sağlıklı olur. Çocuk sevildiğini bilirse seni daha iyi anlar daha iyi dinler. Güvenmesini sağlamaya çalışıyorum mesela okula ilk başladığında kapıda beklememi istiyordu bende bekliyorum dedim hareketlerime bakıyordu ayakta mıyım yoksa oturdum mu beklediğimi anlamak için koltuğa oturmamı istiyordu yoksa kendini güvende hissedemiyordu sanırım."

A26 çocukların duygu ve düşüncelerini farkında olmadan beden diliyle ifade edildiğini, bir çocuğu tanımadan da beden dilini gözlemleyerek çocuğu anlamının mümkün olduğunu aşağıdaki ifadelerle belirtmiştir.

A26: "Çocuklar oyun ortamında iletişim kuruyor ve ne hissettiğini ne düşündüğünü beden diliyle bize ifade ediyor aslında. Ama bizler anlamıyoruz. Sadece kendi çocuğum değil dışardaki çocukları da gözlemliyorum. Tanımasam da dışardaki çocuklar ne görüyorlar görmediğim gözden kaçırdığım ne var diye takip ederim. Çocuk neden rahatsız ve neden mutlu. Gülüyorsa çocuk neden mutlu ağlıyorsa neden rahatsız bunu takip ederim yolda giderken mesela. Olumsuz duygularını çocuklar genel olarak ağlayarak gösteriyor."

Katılımcı annelerden elde edilen bulgular incelendiğinde annelerin çocuklarına duygularını sözcüklerle ifade etmenin yanında beden dili ile desteklediklerini, bunun yanında çocuğun sözcüklerden çok beden dili ifadesi olarak sarılma, saçını okşama, dokunma ve kendisine bedenen yönelerek iletişim kurulmasına ihtiyaç duyduğunu belirttikleri görülmektedir. Olumlu beden dili kullanımının çocuğu rahatlattığını ve güven duygusu hissettirdiğini de ifade etmişlerdir. Çocukların da duyguları sözsüz şekilde beden dili ile bizlere aktarabildiğini ve konuşmadan sadece dışarıdan gözlemle anlaşılabilirliğini ifade edilmiş, dikkatli gözlemlendiğinde tanımadığımız bir çocuk bile olsa kullandığı beden dili öğelerinden o anki duygu durumunu anlamamızın mümkün olduğunu belirtilmiştir.

Anlaşma:

Annelere beden dilinin önemine yönelik görüşleri sorulduğunda beden dili kullanımının çocuklarıyla iletişimlerinde birbirlerini daha iyi anlayabilmelerine, konuşmadan da anlaşmalarına olanak sağladığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte içinde bulunulan durumun ve olayın daha net ve açık şekilde anlaşılabilirliğini belirten anneler de bulunmaktadır. A3 küçük bebekleri anlamak için beden dilinin etkili olduğunu aşağıdaki ifadelerle açıklamaktadır.

A3: "Bazen mesela konuşamayan çocuklar bedenleriyle iletişim kuruyor. Küçük bebekler doğduklarında kendilerini bize bu yolla anlatıyorlar. Çocuğun beden dili bir konuda mesela alışveriş anında anne babaya yol gösterebiliyor, çocuğu anlamamıza yardım edebiliyor."

Bununla birlikte konuşarak iletişim kurmanın mümkün olmadığı ortamlarda beden dili kullanımının oldukça faydalı olduğunu belirten anneler de bulunmaktadır. Konuyla ilgili A17 ve A6 aşağıdaki ifadelerle kendi düşüncelerini açıklamışlardır.

A17: "Bazen çocuklarla konuşulamayacak bir ortamda olduğumuzda söyleyeceklerimi çocuklar konuşmadan anlayabilmeli. Çünkü bir başkasının yanında o, o şekilde söylenmeyecek başkasının yanında o durumda anlaşabilmek için önemlidir. Adını söylemeden bile bazen ne söylemek istediğimi anlayabiliyorlar. Beni tanıyorlar konuşmadan da anlıyorlar."

A6: "Bir bakış bile yetiyor bazen. Bir ortama gireriz mesela. Bir şey söylemek istiyorum diyelim, çocuklar direk yüzüme bakarlar. Yüzümün şeklinden hemen anlarlar ne söylemek istediğimi. Yani konuşmadan birbirini anlayabilmek sonuçta tek taraflı olan bir şey değil iletişim. Bedenimizle hareketlerimizin ne anlatmak istediğini anlamak."

Anneler her zaman, her ortamda ve her kişinin yanında çocukla sözlü iletişim kurmanın mümkün olmadığını, bu gibi durumlarda çocukların annelerinin bakışlarından, sadece adını söylemiş olsa bile sesinin tonundan ne söylemek istediğini anladıklarını ve beden dilinin sözlü iletişim kurmadan da anlaşmaya olanak tanıdığını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda çocukların da kendilerini sözcüklerle ifade edemedikleri anlarda anne çocuk iletişimini mümkün kıldığını belirtmelerinden dolayı iletişimde beden dilinin kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğu düşünülmüştür.

Tartışma

Mevcut araştırmada 48-72 aylık çocuğu olan annelerin çocukları ile iletişimlerinde beden diline yönelik görüşlerinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Alanyazında anne-çocuk iletişimine yönelik sözsüz iletişim bağlamında doğrudan beden dilinin incelenmesine yönelik nitel bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte alanyazında anne-çocuk iletişimde sözsüz iletişimi alt boyut olarak ele alan bazı nicel çalışmalar bulunmaktadır (Arabacı, 2011; Basit, 2017; Çınar, 2022; Jean vd., 2009). Grebelsky-Lichtman (2014) yapmış oldukları çalışmada ebeveyn çocuk etkileşiminde sözlü ve sözsüz iletişim arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarında annelerin olumsuz duygu ve hayal kırıklıklarını beden dilini kullanarak babalardan daha çok sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır.

Katılımcı annelerin ifadesinde de görüldüğü gibi çocukla sağlıklı bir iletişim kurarken sevgi duygusunun aktarılabilmesinde beden dili kullanımının ve dokunmanın önemi büyüktür. Sevilmeyen, kucaklanmayan veya iletişimde beden dili desteği verilerek dokunulmayan çocukların bağışıklık sistemleri bile daha zayıf hale gelmektedir. Kucaklanarak, öpülerek ve sevgiyi hissederek iletişim kurulan çocuklar sevildiğini ve kendisine değer verildiğini bilmekte, böylelikle ruhen ve bedenen daha sağlıklı olmaktadır. Aynı zamanda bu çocuklar sosyal ilişkilerinde daha başarılı görülmektedir (Hj Yahaya, 2006; MEGEP, 2009). Çocuğa bu desteği sağlayacak olan en önemli kişiler anne ve babasıdır. Çocuklar ebeveynleri tarafından dinlendiğini, kendilerine ve düşüncelerine önem verildiğini hissederseniz içinde buldukları çağın kendilerinden beklediği problem çözme, sosyal anlamda başarılı olma, empati yeteneğine sahip olma gibi insan ilişkilerine yönelik iletişim becerilerini de daha kolay edinebilmektedirler (Şahin ve Aral, 2012). Çocuklarla kurulan iletişimde yaşanan problemleri çözüme ulaştırmak ve problem durumu oluşmasını önlemek için her ne kadar doğru kelimeleri seçmek önemli olsa da seçilen doğru kelimelerin uygun beden dili öğeleri ile desteklenmesi gerekmektedir. Anne-çocuk iletişimde yüksek ses tonu, ani el kol hareketi, göz teması yoksunluğu ve çocuğa yönelik olmayan beden duruşu çocuk ve anne arasındaki iletişimi olumsuz etkilemekte ve iletişimde problemler yaşanmasına sebep olmaktadır (MEGEP, 2015). Zolten ve Long'a (2006) göre ebeveynler çocuklarıyla iletişim kurarken hem sözel hem beden duruşu olarak çocuğun seviyesinde olmalı, ayrıca anne babalar çocuklarıyla konuşurken çocuğun başında ayakta durmak

yerine çömelerek, oturarak çocuğun seviyesine gelmelidirler. Uçar-Çabuk ve Tezel-Şahin (2017) yapmış oldukları çalışmada 4-6 yaş çocuğu olan 17 anneye anne eğitim programını uygulamışlar ve uygulama sonucunda programın anne-çocuk iletişimine etkisini anne görüşleri açısından incelemişlerdir. Çalışmada anneler etkili iletişim becerilerinden faydalandıklarını ve program sonrasında çocuklarıyla iletişim halindeyken göz teması kurduklarını, hizasına eğilerek konuştuklarını belirtmişlerdir. Becker-Stoll, Delius ve Scheitenberger (2001) ergenlerin anneleriyle bağlanma stillerinin sözel olmayan davranışları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışmada iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Güvenli bağlanan çocuklar annelerine karşı duygularını daha açık ve olumlu ifade edebilirken, kayıtsız bağlanan çocukların iletişimi engelleyen davranışlar sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada katılımcı annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde kendilerini daha iyi ifade edebilmek için beden dilini kullandıkları görülmektedir. Anneler çocuklarıyla iletişimlerinde sözlü ifadelerini beden dili öğeleriyle desteklediklerinde çocuklarına duygularını ve düşüncelerini daha rahat aktarabildiklerini düşünmektedirler. Üstünel (2011) duyguların ifade edilmesinde sözsüz iletişimin daha etkili olduğunu vurgulamakta ve beden dilinin sözlü iletişimin ardında yer alan duyguların anahtarı olduğunu düşünmektedir. Dunsmore, Her, Halberstadt ve Perez-Rivera (2009) çocukların ebeveynlerinin duygularını tanıma durumlarını incelemişlerdir. Çalışmada iletişimin sağlıklı ve nitelikli olabilmesi için ebeveynlerin hem sözel hem de sözsüz iletişimlerinde ifade netliğinin olması gerektiğini belirtmişler, gerekli netlik durumu sağlanmadığı takdirde çocukların ebeveynlerinin duygularını tanıma konusunda engelleneceğini ifade etmişlerdir.

İletişimde kişilerin yüz ifadeleri, ses tonu, beden duruşu ve hatta nefes alışları bile anlam taşımaktadır. Beden dili ile aktarılan mesaj sözlü iletişimle iletilen mesajı destekleyebileceği gibi tamamen değiştirme gücüne de sahiptir. Heyecan, endişe, öfke, üzüntü, şaşkınlık gibi duyguların yoğun şekilde hissedilmesi beden dilimize yansiyarak kontrol dışı mimikler oluşmasına sebep olmaktadır (Sears ve Sears, 2004). Çocuk ilgi istediğinde kendisine ilgiyle bakan bir çift göz, saçını okşayan bir el bulabilmesi anne babanın ilgisinin kendisinde olduğunu göstermekle birlikte, çocuğun rahatlamasına ve kendisini daha rahat ifade edebilmesine yardımcı olacaktır (Sears ve Sears, 2004; Voltan-Acar, 2012). Alanyazına dayanan bilgiler değerlendirildiğinde annelerin beden dili öğelerini kullanarak kendilerini çocuklarına karşı daha iyi ifade ettiklerini belirtmelerinin beklenen bir durum olduğu düşünülmektedir. Grebelsky-Lichtman (2014) yapmış oldukları çalışmada sözsüz ve sözlü iletişim ifadelerinin birbirine uyum sağlamadığı durumlarda iletişim boşluğu oluştuğunu, bu durumda ebeveyn-çocuk iletişiminde iş birliğini engellediğini ve uyumsuzluk sorunlarının yaşanabileceğini belirtmişlerdir.

Sözsüz iletişimin dört temel önemli işlevi bulunmaktadır. Sözlü olarak iletilen bir mesajı tamamlamak, düzenlemek, değiştirmek ve vurgulamak (Phutela, 2015). Beden dili öğelerini kullanarak yukarıdaki işlevlerden herhangi birinin tercih edilmesi sonucu sergilenen tavır ve davranışlar neticesinde iletişimin pozitif ya da negatif devam edeceği belirlenmektedir (Güllü, 2021). Bu sebeple anne-çocuk iletişiminin pozitif yönde ilerleyebilmesi için olumlu beden dili kullanımı ön koşul olmalıdır. Kazan ve Sarısoy'un (2021) anne çocuk arasındaki iletişim becerilerini inceledikleri çalışma sonucuna göre annelerin sağlıklı iletişim kurma yöntemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bununla birlikte anneler çocuğun seviyesine inerek ve göz teması kurarak konuşmayı en etkili iletişim şekli olarak tanımlamaktadırlar. Buradan anlaşıldığı gibi annelerin beden dili öğesi olarak iletişimde önemli bir yeri olan mimik, jest, el kol hareketleri gibi kavramların farkında olmadıkları görülmektedir.

Beden dilinin sözlü iletişimin mümkün olmadığı durumlarda da anne ve çocuğun karşılıklı olarak birbirini anlayabilmesine katkıda bulunarak iletişimin devamlılığını sağladığı görülmektedir. Basit (2017) yapmış olduğu çalışmada çocuktan anneye yaklaşımıyla uygulanan iletişim eğitiminin anne çocuk iletişimine etkisini incelemiştir. Çalışmada kullanılan ölçüm aracının sözsüz iletişim alt boyutunda konuşma sırasında göz teması kurma, vücut duruşu olarak konuştuğu kişiye dönme, konuşma esnasında jest ve mimiklere yer verme maddelerine yer verilmiştir. Eğitim sonunda annelerin sözsüz iletişim kullanma düzeylerinde gözlenen artışın anne-çocuk iletişimine olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gordon'a (2001) göre iletişimde çocuğu dinlerken baş sallamak, öne eğilmek, gülümsemek, kaş çatmak gibi beden dili öğelerinin kullanılması, çocuğun kendisinin dinlendiğini ve anlaşıldığını bilmesine katkı sağlar. Navaro'ya (1987) göre ise anlaşıldığını fark eden çocuk kendisini daha huzurlu, rahat ve güvende hissedecektir.

İletişim anında kaynak ve alıcı kişi arasında farkındalık halinin oluşması önemlidir. Annenin çocuğuyla iletişimde çocuğun yüz ifadelerindeki değişimi fark ederek, duruma uygun tepki geliştirmesi iletişim kurma biçimlerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır (Phutela, 2015). Beden dili temelde farkında olmadan kullanılmaktadır. Ancak kişi bu konuya yönelik farkındalık geliştirerek kendi öz kontrolünü sağlayabilmektedir (Mandal, 2014). Trees (2005) çalışmasında çocukların sözel veya sözel olmayan yöntemlerle destek arama taleplerini annelerine ne şekilde yansıttıklarını incelediği çalışmasında, çocukların annelerinden destek talep etmek için kasıtlı olarak sözsüz uyarılma ipucu davranışları göstermemiş olsalar dahi annelerin çocuklarına yönelik geliştirdikleri farkındalıkları sayesinde bazı beden dili ipuçlarını gözleyerek çocuğun desteğe ihtiyacı olduğu algısını oluşturdukları sonucuna ulaşmıştır. Çocuklar iletişim kurarken kaynak kişinin ne söylendiğinden ziyade nasıl söylendiğine dikkat etmektedirler (Güneş, 2018a, 2018b). Buna göre annelerin çocuklarıyla iletişimlerinde çocuğun beden diline yönelik farkındalık halinde olmaları

gerekmektedir. Konuyla ilgili olarak katılımcı anneler çocuklarıyla iletişimlerinde beden dili öğelerini kullanırken aşırılıktan kaçınmaları gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Duyguların sözler aracılığıyla aktarılması sonucu sözlü iletişim, tutum ve davranışlar ile aktarılması sonucu da sözsüz iletişim oluşmaktadır (Baban, 2021). Bazen çocuğa beden dilimizle aktardığımız sözsüz mesajlar, sözlü mesajlardan daha etkilidir. Çocukla iletişimde olumlu beden dili öğeleri ile aktarılan mesajlar çocuğa kendisini huzurlu hissettirecek ve çocuğun kendi başına keşifte bulunabileceği güvenli ortamı sağlayacaktır. Bu sebeple anne-çocuk iletişimde annelerin beden diline yönelik geliştirdikleri tutumlar oldukça önemli bir yere sahiptir. Çocuk ihtiyaç duyduğunda anne olumlu tutum içinde olarak çocuğu geçiştirmeden, ertelemeden kısa süreliğine de olsa çocuğa kendisini dinlediği mesajını vermelidir (Baltaş ve Baltaş, 2011; Sears ve Sears, 2004). Çağdaş'a (1997) göre annenin aktarılan mesajı anladığına dair tepkiler vermemesi, çocuktan uzaklaşmaya çalışması, umursamaz jest ve mimikler sergilemesi çocukta rahatsızlık yaratır ve çocuk duygu, düşünce ve sorunlarını paylaşmak istemez. Bu durum anne-çocuk arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasını engelleyecektir. Dalsgaard, Skov, Stougaard ve Thomassen (2006) çalışmalarında ebeveyn çocuk iletişiminde çocuğun kendisini daha rahat ifade edebilmesi için fiziksel temasın yani beden dilinin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Carton ve Carton (1998) iç kontrol ve dış kontrol odaklı davranan çocukların annelerinin sergilemiş olduğu sözsüz iletişim öğelerini incelemişlerdir. Araştırmada içten kontrollü çocukların annelerinin, dışarıdan kontrollü çocukların annelerinden daha fazla gülümsedikleri, daha olumlu dokunuşlar (sarılmalar, okşamalar, ovma) sergiledikleri ve çocuklarıyla daha uzun süre göz teması kurdukları sonucuna ulaşmışlardır. Yine içten kontrollü çocuklarında, dıştan kontrollü çocuklara göre daha fazla gülümsedikleri, çevrelerini güvenle keşfederken daha az kural dışı davranışlar sergiledikleri ulaşılan sonuçlar arasında yer almaktadır.

İletişim esnasında alıcıya iletilen bilgilerin sadece %7'sini kullanılan dilin oluşturduğu; konuşma biçiminin (ses tonlaması, aksan, hız) %38'lik; beden dilinin (vücut pozisyonu, göz teması, yüz ifadesi, baş ve vücut hareketleri, jestler ve mimikler, dokunma vb.) %55'lik kısmı oluşturduğu düşünüldüğünde ilişkilerin sağlam temellere oturabilmesi ve devamlı olabilmesinin büyük oranda sözsüz iletişime bağlı olduğu ifade edilebilmektedir (Patel, 2014). Phutela (2015) sağlıklı bir iletişimin kurulduğundan söz edilebilmesi için iletişim kurulan kişinin beden dilinin anlaşılabilmesi ve aktarılacak istenen asıl duygunun fark edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı anneler de çocuklarıyla iletişimlerinde beden dili öğelerini kullandıklarında kendilerini daha rahat ifade ettiklerini, çocuklarını daha iyi anlayabildiklerini ifade etmişlerdir.

Sonuç

Beden dili anne-çocuk arasında iletişime yön veren önemli bir araçtır. Katılımcı anneler de ifadelerinde beden dilinin çocuklarıyla iletişimlerini etkilemede ne kadar güçlü olduğunu

belirtmişlerdir. Genel çerçevede anneler beden dili kullanımı ile çocuklarıyla yaşanan problemlerin çözümünü kolaylaştırdıklarını, duygularını karşılıklı daha iyi ifade ettiklerini ve birbirlerini daha iyi anlayabildiklerini belirtmişlerdir. Yine çocuklarıyla iletişimlerinde beden dili kullanımlarına karşı farkındalık geliştirmelerinin iletişimlerini kolaylaştırdığını ifade etmişlerdir. Annelerin genel olarak beden dilinin öneminin ve nasıl olması gerektiğinin farkında olmalarına rağmen çocuklarıyla iletişimlerinde beden diline yönelik uygulama anlamında eksiklikler olduğu ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Elde edilen araştırma bulgularına dayanarak annelere, araştırmacılara ve ilgili kurumlara yönelik aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

1. Anneler çocuklarıyla iletişimlerinde beden dilini daha aktif ve olumlu olarak kullanmalıdırlar.
2. Araştırmacılar aile iletişiminde beden dili kullanımına yönelik eğitimler düzenleyerek ebeveynlere uygulayabilirler.
3. Araştırmacılar tarafından aynı çalışma baba-çocuk iletişimi açısından ele alınabilir.
4. Ailenin düzen ve işlevselliğinden sorumlu olan kurum ve kuruluşlar, ebeveynlere çocukla iletişimde beden dili kullanımının önemine ve doğru beden dili kullanımına yönelik seminerler organize edebilirler.

Kaynaklar

- Acar, E. (2012). *Bağırıp çağırmadan çocuk eğitimi*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Altıntaş, E. & Çamur, D. (2001). *Sözsüz iletişim ve beden dili*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Altuntecim-Çağatay, G. (2015). *Başarılı ve mutlu insan yetiştirme sanatı*. İstanbul: Park Kitap.
- Arabacı, N. (2011). *Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) geliştirilmesi ve anne-baba-çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Doktora Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Arabacı, N. & Ömeroğlu, E. (2016). Anne-Baba-Çocuk İletişimi Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) geliştirilmesi: geçerlik güvenirlik çalışması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2016(7), 1-21. <https://dergipark.org.tr/en/pub/goputeb/issue/34069/376868> sayfasından erişilmiştir.
- Baban, S. (2021). *Beden dili ve yüz ifadelerinin iletişimdeki etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Baltaş, Z. & Baltas, A. (2011). *Bedenin dili* (46. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Basit, O. (2017). *Çocuktan anneye yaklaşımıyla uygulanan iletişim eğitiminin anne çocuk iletişimine etkisinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Becker-Stoll, F., Delius, A. & Scheitenberger, S. (2001). Adolescents' nonverbal emotional expressions during negotiation of a disagreement with their mothers: An attachment approach. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 344–353.
- Buckley, B. (2003). *Children's communication skills: from birth to five years*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Carton, J. S. & Carton, E. E. R. (1998). Nonverbal maternal warmth and children's locus of control of reinforcement. *Journal of Nonverbal Behavior*, 22(1), 77–86.
- Cihangir-Çankaya, Z. (2011). *Kişilerarası iletişimde dinleme becerisi*. Ankara: Nobel Kitap.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çağdaş, A. (1997). *İletişim dilinin 4-5 yaş çocuklarının sosyal gelişimine etkileri*. (Doktora Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Çınar, E. (2022). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 48-72 aylık çocukların anne-baba-çocuk iletişim becerileri ile sosyal problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Dalsgaard, T., Skov, M. B., Stougaard, M. & Thomassen, B. (2006). Mediated intimacy in families: understanding the relation between children and parents. *Proceedings of the 2006 Conference on Interaction Design and Children* içinde (s. 145-152).
- Döğüşgen, M. M. (2018). *Zor çocuk yoktur mutsuz çocuk vardır*. İstanbul: Ekinoks Yayınevi.
- Dunsmore, J. C., Her, P., Halberstadt, A. G. & Perez-Rivera, M. B. (2009). Parents' beliefs about emotions and children's recognition of parents' emotions. *J Nonverbal Behav*, 33(2), 121–140. <https://doi.org/10.1007/s10919-008-0066-6>
- Fagan, J. & Stevenson, H. C. (2002). An experimental study of an empowerment-based intervention for african-american Head-Start fathers. *Family Relations*, 51(3), 191-198.
- Gee, C. B., McNeerney, C. M., Reiter, M. J. & Leaman S. C. (2007). Adolescent and young adult mothers' relationship quality during the transition to parenthood: associations with father involvement in fragile families. *Journal of Youth and Adolescence*, 36(2), 213-224.
- Gooden, C. & Kearns, J. (2013). The Importance of Communication Skills in Young Children. HDI Research Brief, Summer.
- Gordon, T. (2001). *Etkili öğretmenlik eğitimi* (E. Aksay, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Grebelsky-Lichtman, T. (2014). Parental patterns of cooperation in parent-child interactions: the relationship between nonverbal and verbal communication. *Human Communication Research*, 40(1), 1–29. <https://doi.org/10.1111/hcre.12014>

- Gülenç, A. (2017). *Kişiler arası iletişimde beden dilinin önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Güllü, B. (2021). *Çocuk edebiyatında etkili iletişim*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Güneş, A. (2018a). *0-6 yaş dönemi çocuk eğitiminde 100 temel kural* (12. b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Güneş, A. (2018b). *Annelik sanatı* (102. b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hacıhasanoğlu, E. (2017). *Beden dilinin önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Helvacı, M. A. (2015). Sınıfta iletişim ve disiplin oluşturma. C. Gülşen (Ed.), *Kuram ve uygulamada sınıf yönetimi* içinde (s. 129-164). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Hj Yahaya, A. (2006). Parent – child communication and its perceived effects on the young child's developing self-concept. *Faculty of Education Univesity Technology Malaysia*. <http://eprints.utm.my/5951/1/azizyahkueh.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Jean, A. D. L., Stack, D. M. & Fogel, A. (2009). A longitudinal investigation of maternal touching across the first six months of life: age and context effects. *Infant Behavior and Development*, 32(3), 344–349.
- Kazan, H. & Sarısoy, S. (2021). Anne-çocuk ilişkisi bağlamında okul öncesi dönemde iletişim becerileri üzerine bir araştırma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 441-472. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1677490> sayfasından erişilmiştir.
- Mandal, F. B. (2014). Nonverbal communication in humans. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 24(4), 417–421. <https://doi.org/10.1080/10911359.2013.831288>
- MEGEP. (2009). *Çocukla iletişim II*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEGEP. (2015). *Çocukla etkili iletişim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Meriç, A. (2017). *Anne-baba-çocuk iletişimi ile okul öncesi çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Merriam, S. B. & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4. b.). San Francisco: Jossey-Bass A Wiley Brand.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2. b.). Thousand Oaks: Sage.
- Navaro, L. (1987). Çağdaş anne baba eğitimi neleri kapsayabilir? *Ya-Pa 5. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri* içinde (s. 43-47). İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Oktay, A. (2002). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem* (4. b.). İstanbul: Epsilon.

- Özel, E. & Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(36), 9-34. <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.60151>
- Patel, D. S. (2014). Body language: an effective communication tool. *IUP Journal of English Studies*, 9(2). <https://static1.squarespace.com/static/56fb450bf8baf30bc33df806/t/58d1d7d7440243e31b9513e8/1490147288845/Body+Language+-+An+Effective+Communication+Tool.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Petrie, P. (2011). *Communication skills for working with children and young people* (3. b.). London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Phutela D. (2015). The importance of non-verbal communication. *IUP J Soft Skills*, 4(4), 43-50. <http://library.tuit.uz/knigiPDF/Ebsco/8-1106.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Richman, N. (2000). *Communicating with children: helping children in distress*. London: Save the Children.
- Samancı, O. & Diş, O. (2014). Sosyal becerileri zayıf olan ilkokul öğrencilerinin tutum ve davranışlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 573- 590. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/209937> sayfasından erişilmiştir.
- Sears, W. & Sears, M. (2004). *Başarılı çocuk çocuklarımızın iyi yetişmesi için ne yapabilirsiniz?* (Ö. Gültekin, Çev., 2. b.). İstanbul: Boyner Yayınları.
- Şahin, S. & Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 55-66. https://doi.org/10.1501/Asbd_0000000029
- Trees, A. R. (2005). Nonverbal and verbal approach behaviors related to reported and perceived support seeking goals in conversations. *Western Journal of Communication*, 69(4), 319–337. <https://doi.org/10.1080/10570310500305190>
- Uçar-Çabuk, F. & Tezel-Şahin, F. (2017). Anne çocuk eğitim programının anne çocuk iletişimine etkisinin incelenmesi. *TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal*, 9(35), 270-279. <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>
- Üstünel, G. (2011). *Etkili iletişim becerileri ve beden dili*. (Yüksek Lisans Tezi). <http://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Voltan-Acar, N. (2012). *İnsan ilişkileri iletişim* (3. b.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yalçın, H. (2013). Anne-çocuk iletişimi eğitiminin etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 179-194. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sufesosbil/issue/11409/136238> sayfasından erişilmiştir.

- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, H. (2009). Sözsüz iletişim. A. Yüksel (Ed.), *İletişim bilgisi içinde* (s. 72-93). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Zolten, K. M. A. & Long, N. (2006). Parent/Child Communication. <http://www.parenting-ed.org/handouts/communicationparent%20to%20child.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Extended Summary

People become social creatures with communication, which occupies an important place in their lives. The concept of communication initially evokes the state of speech, but it is an action that can also take place non-verbally. It is possible to explain nonverbal communication with the concept of body language. Body language constitutes more than half of our communication. Body language has the power to reinforce or even change the meaning of the message conveyed by verbal communication. During communication, children focus on how the source person says something before paying attention to what was said. For this reason, adults should pay attention to the body language elements in their communication with children. The quality of the communication established by the family members forming the child's first social environment, especially the mother, the person with whom the child interacts the most, with the child should be good. In order to establish healthy communication, verbal communication must be supported by correct and careful body language. The study aimed to examine the opinions of mothers with 48-72 month-old children on body language in their communication with their children.

Participants were 26 mothers with 48-72 month-old children from the central district of Uşak. The study group was recruited using convenience sampling, one of the purposeful sampling methods. Data were collected using the "Interview Form" and "General Information Form" and analyzed by content analysis.

The statements of the participating mothers revealed that using positive body language prevents the emergence of problems between the mother and child or the existing problem from getting bigger. In addition, they stated that emotional transfer, which has a significant place in mother-child communication, can be achieved better by using body language. They stated that verbal communication with the child is not always possible in every environment. In such cases, body language allows the communication between the mother and the child to continue non-verbally.

The body language awareness that mothers have developed in their communication with their children was expressed in their own and their children's use of body language. With this awareness, mothers can understand their children better and provide self-control in body language usage.

However, regarding mothers' communication with the child when occupied with something, half of the mothers exhibited an attitude towards avoiding or delaying the child.

As seen in the statements of the participating mothers, body language and touching are of great importance in conveying the feeling of love while establishing healthy communication with the child. Even the immune systems of children who are not loved, embraced, or touched supported by body language in communication become weaker. Children who communicate with hugs, kisses, and feelings of love know they are loved and valued, so they get mentally and physically healthy. At the same time, these children seem to be more successful in their social relations. The essential people who will provide this support to the child are the parents. It is vital to choose the right words to solve the problems experienced in communication with children and prevent problem situations. In addition, the right words should be accompanied by appropriate body language elements. In mother-child communication, loud tone of voice, sudden hand-arm movement, lack of eye contact, and body posture not-directed to the child negatively affect the mother-child communication and cause problems in communication. Mothers in the study believe they can convey their feelings and thoughts to their children more easily when they support their verbal expressions with body language elements in their communication. Again, from the child's point of view, the presence of a pair of eyes looking at them with care and a hand caressing the hair when the child asks for attention will show that the parents are interested and help the child relax and express themselves more easily.

The use of positive body language is a prerequisite for the progress of mother-child communication. Body language ensures the continuity of communication by contributing to the mutual understanding of the mother and child when verbal communication is impossible. A state of awareness between the source and the recipient at the time of communication is vital to ensure continuity. Regarding the mother's communication with her child, noticing the change in the child's facial expressions and developing an appropriate reaction to the situation affects the communication type. In this regard, the mother must have a caring attitude towards the child when communicating with them. The mother should have a positive attitude and give the message that she listens to the child, even for a short time, without delaying the child. In order to be able to talk about healthy communication, the body language of the person with whom the communication is made should be understood, and the actual emotion intended to be conveyed should be realized. The mothers stated that they express themselves more easily and understand their children better when using body language elements in their communication.

Body language is an essential tool that directs communication between mother and child. Participating mothers stated the importance of body language in their communication with their children. In general, they said that using body language facilitated solving the problems experienced

with their children; they expressed their feelings better and understood each other better. They also stated that awareness of body language use in their communication with their children facilitated communication. Although mothers are generally aware of the importance of body language and how it should be, it is understood from their statements that there are deficiencies in using body language in their communication with their children.

Regarding the results obtained, mothers should use body language more actively and positively in communicating with their children. At the same time, it is suggested that researchers organize training on the use of body language in family communication and apply them to parents, and repeat the same study by focusing on father-child communication. It is also thought that the institutions and organizations responsible for family order in society should organize seminars for parents on the importance of using body language in communication with their children and correct body language.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar alışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar atışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın yazım surecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır ve veriler toplanmadan önce Konya Selçuk Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan 27.1.2021 tarih ve 1813 nolu karar ile etik izin alınmıştır.